

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Het parlement als spiegel van de samenleving

Toespraak door de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, bij het in ontvangst nemen van het Jaarboek Parlementaire Geschiedenis, november 2015

Het is de vierde keer dat ik het Jaarboek Parlementaire Geschiedenis in ontvangst neem. Dat is ieder jaar een bijzondere gebeurtenis, maar dit jaar heeft het toch iets extra's. Want 2015 is een historisch jaar voor ons parlement, en we zijn hier op een historische plek.

Op 16 oktober was het precies tweehonderd jaar geleden dat de Eerste en Tweede Kamer voor het eerst bijeen kwamen, hier in de Oude Zaal – die toen nog Algemeene zaal der Staten-Generaal heette. Die vergadering was openbaar. De grondleggers van de Grondwet vonden immers dat iedereen moest kunnen zien en horen wat er hier werd besproken. Van die debatten werden verslagen gemaakt. Door onze stenografen en journalisten. Bijvoorbeeld de broers Belinfante, de eerste parlementair journalisten, die op een net iets te klein bankje zaten, een beetje weggestopt achter de draperieën van de troon.

Speciaal voor deze presentatie ben ik in de Handelingen van de eerste vergadering van de Tweede Kamer gedoken. Ik begin met een korte reconstructie.

Om stipt half elf opende de tijdelijke Voorzitter, de heer Van Lynden van Hoevelaken, de vergadering van de Tweede Kamer. Er waren 52 leden aanwezig. En al direct bij aanvang stelde de Voorzitter voor om, en dit is een letterlijk citaat, 'aan de leden der Eerste Kamer kennis te geven, dat de Tweede Kamer zich, ingevolge het voorschrift van artikel 97 der Grondwet, heeft geconstitueerd, en hen uit te nodigen om zich met de leden der Tweede Kamer te vereenigen, ten einde Zijne Majesteit den Koning, die de gewone Vergadering der Staten-Generaal zal openen, af te wachten.' Meneer De Geer, een Kamerambtenaar, werd op pad gestuurd, naar de overkant, de Trêveszaal, waar de Eerste Kamer op dat moment vergaderde – in beslotenheid. Maar uit onze Handelingen blijkt dat de uitnodiging terstond werd aangenomen.

Om één uur [op diezelfde 16 oktober 1815] hadden ook de Eerste Kamerleden een plekje in deze zaal gevonden, en werd de Koning naar binnen geleid voor zijn troonrede. ‘Edel mogende heeren!’, opende hij. ‘In de Vergadering welke ik heden, uit krachte der Grondwet, open, zullen gewigtige belangen aan uwe overweging worden voorgesteld.’ Daarmee zei hij geen woord te veel. In zijn troonrede sprak hij over belastingen en koophandel, over gelijkmatige behandeling van alle Nederlanders, over veiligheid en de rust binnen Europa. Het zijn onderwerpen waar we vandaag de dag nog steeds over spreken, en dát is gelijk ook de kracht van ons parlementair systeem. Ik kom daar zo op terug. De Koning sloot zijn troonrede af met de volgende uitspraak: ‘Dat er weldra niemand Onzer landgenoten zij, die niet in een vol vertrouwen op zijne Vertegenwoordigers en op zijnen Koning, zich aan het genot der voordelen overgeve, die de staatswet duidelijk en onherroepelijk aan alle burgers verzekert.’ In mijn woorden: ons stelsel – onze rechtsstaat en parlementaire democratie – is het waard om te koesteren.

Tot zover de reconstructie. Waarom ik het met u deel, is omdat het zo’n belangrijk moment in onze parlementaire geschiedenis is. Eigenlijk zijn de Staten-Generaal al veel ouder dan tweehonderd jaar. Het ontstaan ervan gaat terug tot 1464, nog voor de Republiek der Zeven Provinciën. In 1815 is de naam Staten-Generaal gehouden, als verbinding tussen het rijke verleden en de nog ongewisse toekomst. De naam bleef hetzelfde; het stelsel werd fundamenteel anders. Voortaan waren er twee Kamers, die werkten binnen de kaders van een geschreven grondwet – inmiddels de oudste geschreven grondwet van Europa.

Dit tweekamerstelsel functioneert tot op de dag van vandaag. Veel van de taken van de Eerste Kamer zijn, door de eeuwen heen, hetzelfde gebleven. Daar waar de Tweede Kamer in het politieke brandpunt staat en de actualiteit een grote stempel op ons werk drukt, toetsen Eerste Kamerleden wetsvoorstellen in relatieve luwte op rechtmatigheid en doelmatigheid, en vellen er een politiek oordeel over.

Maar er is ook veel veranderd, sinds die 16 oktober tweehonderd jaar geleden.

In het begin was de Eerste Kamer een vriendenclub van de Koning, voor het leven benoemd uit de meest aanzienlijken van het land. Volgens de grondwetscommissie onder leiding van Van Hogendorp waren ‘voorzichtigheid en wijsheid’ hun belangrijkste karaktereigenschappen. Tegenwoordig worden Eerste Kamerleden gekozen, weliswaar indirect, en sinds de introductie van het vrouwenkiesrecht zijn het gelukkig niet alleen mannen meer, die zó voorzichtig en wijs zijn dat ze Kamerlid kunnen worden. En in 1956 werd het aantal Senatoren gefixeerd op de 75 die het nu nog steeds zijn.

Maar niet alleen de samenstelling is anders geworden. Tot enkele decennia terug werd de helft van de leden van de Eerste Kamer om de drie jaar gekozen. Bij de algemene grondwetsherziening van 1983 werd een gelijktijdige verkiezing van Eerste Kamerleden ingevoerd, voor een periode van vier jaar. De afgelopen jaren werden die verkiezingen ook gezien als tussentijdse peilingen, als thermometer voor het kabinet en het kabinetsbeleid. Dat brengt een spanningsveld met zich mee. We gaan naar de stembus voor de verkiezing van Provinciale Staten, maar in de campagnes hebben we het vooral over nationale thema's en over de Eerste Kamer, waar kiezers niet eens voor kunnen stemmen. Een ander probleem is dat je in sommige provincies niet kunt stemmen op partijen die wél in de Eerste en Tweede Kamer zitten. En dat is moeilijk uit te leggen aan de Nederlandse kiezer. De dynamiek in de Eerste Kamer is ook veranderd, nu de coalitie niet automatisch meer kan bouwen op een meerderheid. Vergaderde de Senaat vroeger alleen plenair; tegenwoordig bestaat een deel van de dinsdag ook uit commissievergaderingen. En in 2011 heeft de Eerste Kamer haar eigen parlementair onderzoek geïnitieerd, over de privatisering van overheidsdiensten.

Wat al die ontwikkelingen laten zien, is dat de Eerste Kamer zich steeds bewuster wordt van haar autonome rol, van de mogelijkheden die de grondwet haar biedt, en die mogelijkheden ook steeds uitgebreider en zelfbewuster benut. Het is eenzelfde ontwikkeling als die de Tweede Kamer eerder doormaakte.

Het is dan ook niet zo vreemd dat er een gesprek ontstaat over de balans tussen de Eerste en Tweede Kamer. Of beter is zelfs om te zeggen: dat het gesprek over die balans *doorgaat*, want het is van alle tijden. Johan Rudolph Thorbecke schreef in 1848 dat, volgens hem, alleen de Tweede Kamer de échte volkswil vertegenwoordigt. Hij zei: 'De Eerste Kamer zal in den gewone loop niet worden geteld óf als eene nuttelooze vertraging worden aangemerkt.' Maar ondanks deze kritische woorden kreeg de Senaat gewoon haar plek in de verder zo drastisch gewijzigde grondwet. Vorig jaar zei toenmalig Senator Loek Hermans bij de Algemene Politieke Beschouwingen in de Eerste Kamer dat de nieuwe realiteit van snel wisselende meerderheden en verschillende tijdstippen van verkiezing noopten tot een discussie over de positie van de Eerste Kamer. Het kabinet zegde daarop toe een staatscommissie te willen instellen, die zich gaat bezighouden met de vraag 'of het Nederlandse parlementaire stelsel moet worden verbeterd om het toekomstbestendig te houden'. Het initiatief daarvoor ligt bij de Eerste Kamer. Als het goed is gaan de fractievoorzitters hier op korte termijn met elkaar over in debat; over de principiële vraag of zo'n staatscommissie er moet komen, en wat de onderzoeksoopdracht dan moet zijn.

Persoonlijk vind ik het goed is dat dit gesprek wordt gevoerd. Het is goed om ons politieke stelsel – dit jaar op de kop af tweehonderd jaar oud – van tijd tot tijd

kritisch tegen het licht te houden. Om onszelf hardop af te vragen: doen we nog wel de juiste dingen, en doen we die dingen op de juiste manier? Dat moeten we niet alleen met elkaar doen, maar er zoveel mogelijk mensen van buiten de politiek bij betrekken.

Ons systeem biedt daar volop ruimte voor. Het is veerkrachtig, het voegt zich steeds opnieuw naar de heersende tijdsgeest. Het maakt niet uit waar mensen over praten, welke kansen of bedreigingen zij zien; het Kamerwerk sluit aan bij wat er leeft bij de mensen in het land, bij waar media over berichten, bij gesprekken bij de koffieautomaat op het werk, en bij *trending topics* op Twitter. Alle stemmen die klinken in de samenleving, krijgen een plek in het politieke discours – worden weerspiegeld in ons parlementaire debat. Dat vind ik het mooie van ons systeem; dat is wat het ook zo krachtig maakt.

Net zoals we met elkaar spreken over structuren die we bedenken voor de zorg, voor het onderwijs of het spoor, zo moeten we het gesprek blijven aangaan over ons politieke bestel. Nog niet zo lang geleden bleek uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau dat Nederlanders veel vertrouwen hebben in onze politieke instituties; 93% gelooft in het principe van democratie, en over de Nederlandse parlementaire democratie is 75% van de ondervraagden positief. Vanuit die wetenschap, vanuit die kracht moeten we het gesprek met elkaar voeren – open, eerlijk en transparant.

En ik zeg u eerlijk: ik weet niet of ons parlementaire systeem er over vijftig jaar nog net zo uitziet als vandaag. Wat ik wél weet, is dat de Nederlandse democratie zich kenmerkt door verandering, emancipatie en modernisering. Als volksvertegenwoordigers hebben wij de verantwoordelijkheid om te luisteren naar de geluiden die klinken in de samenleving. En, minstens zo belangrijk: om uit te leggen hoe die geluiden doorwerken in het debat, en hoe ze zich verhouden tot de besluiten die we uiteindelijk nemen. We moeten uitleggen dat standpunten zich niet per se één-op-één vertalen in besluitvorming, maar dat we steeds opnieuw zoeken naar besluiten waarin een meerderheid zich herkent, en die bijdragen aan het algemeen belang. Ik denk dat dat voor de mensen, de kiezers, het begrip van de Nederlandse politiek kan vergroten.

In dit boek komen veel geluiden over de positie en de toekomst van de Eerste Kamer samen. Wat ik er goed aan vind, is dat het – misschien anders dan de titel doet vermoeden – niet alleen gaat over de Eerste Kamer. De auteurs beschouwen de Eerste Kamer in de context van ons totale systeem, zoals dat in tweehonderd jaar tijd z'n beslag heeft gekregen. Ik wil hen daar hartelijk voor bedanken. Hun bijdrage voedt het debat. En dat debat, over alles wat mensen bezig houdt, dat is precies waarop onze democratie is gebouwd.